

8. Курс лекцій для підвищення кваліфікації спеціалістів, керівників і спеціалістів-практиків в області туристичного транспортного бізнесу і транспортного менеджменту, теорії і практики організації туристичних перевезень/ Винников В.В., д.э.н., проф. – Одеса, ОНМА, 2011 – 51 с.

9. Круизному судоходству нужна инфраструктура/ Юрий Васильков/Порты Украины. – 2012. - № 02.

10. Холловой Дж.К., Тейлор Н. Туристический бизнес: Пер. с англ./Д.Холловой, Н.Тейлор.. – К.: Знание, 2007. – 798 с.

Аннотация. В статье рассмотрено положительное и отрицательное влияние круизных лайнеров и пассажиров на транзитные порты, проанализированы основные сдерживающие факторы посещения круизными судами Черноморского региона. Также выявлены источники дохода государства транзитного порта.

Ключевые слова: круизный туризм, круизное судно, инфраструктура, экономическая активность, окружающая среда.

Summary. The article considers the positive and the negative impact of cruise ships and passengers in transit ports, analysis the main deterrent factors of visiting the Black Sea region by cruise ships. It also identified the sources of income of the state of transit port.

Keywords: cruise tourism, cruise ship, infrastructure, economic activity, the environment.

*Рецензент д.э.н., профессор ОНМА Примачев Н.Т.
Эксперт редакционной коллегии к.э.н., доцент УкрГАЗТ Уткина Ю.Н.*

УДК 339.944

УПРАВЛІНСЬКІ АСПЕКТИ МОБІЛІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РЕСУРСУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Піддубна Л.І., д.е.н., доцент (ХНЕУ)

Розкрито системні недоліки вітчизняної моделі управління міжнародною конкурентоспроможністю. Запропоновано модель мобілізації інноваційного ресурсу конкурентоспроможності українських підприємств.

Ключові слова: конкурентоспроможність, інноваційний ресурс, система управління, синтез

Постановка проблеми та її зв'язки з науковими і практичними завданнями. Підвищення конкурентоспроможності країн, регіонів і підприємств в умовах сучасної міжнародної конкуренції, передусім, пов'язується з їх інноваційним розвитком. У повній відповідності із теоріями та концепціями «економіки знань», «нової конкуренції» та «технологічної сингулярності розвитку» актуалізується потреба синтезу систем управління конкурентоспроможністю із застосуванням технологій інноваційного менеджменту.

Дослідженню організаційно-управлінських проблем формування інноваційної конкурентоспроможності підприємств присвячені праці таких вітчизняних і зарубіжних вчених як І. Ансофф, М. Бест, В. Геєць, В. Дикань, П. Друкер, Ю. Иванов, Б. Карлофф, М. Кизим, М. Портер, О. Тищенко, Р. Фатхутдінов, В. Шинкаренко. Разом з тим, при наявності значного наукового доробку недостатньо висвітленими залишаються організаційні аспекти мобілізації інноваційного ресурсу конкурентоспроможності підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика мобілізації інноваційного ресурсу

конкурентоспроможності пов'язана з науковим осмисленням стрімкого прориву японської економіки до світового рівня конкурентоспроможності у 70-80 рр. ХХ ст. Саме інституційні технології прориву виявилися найбільш складними і значущими, і, на думку У. Накатані [1], відхилення від канонізованих істин менеджменту забезпечило великий проривний потенціал японської моделі управління конкурентоспроможністю. Управлінські технології прориву в економічному відродженні Німеччини знайшли активне відображення в наукових концепціях В. Рьопке та В. Ерхарда [2]. Проривну функцію управлінської науки в умовах «нової конкуренції» було активно використано в США та країнах Західної Європи для сценарного аналізу майбутнього, переходу до науково-технологічної парадигми розвитку та підвищення конкурентоспроможності [3].

На управлінські аспекти проблеми конкурентоспроможності української економіки у вітчизняних наукових дослідженнях було акцентовано увагу ще з моменту проголошення незалежності України [4, с. 196]. Однак, незважаючи на певні зрушення, проблематика управління конкурентоспроможністю українських підприємств в

інноваційно-технологічному аспекті, залишається однією з найгостріших, про що свідчать рейтинги міжнародної конкурентоспроможності України у 2010-2011 рр. [5, с. XVII].

Метою статті є аналіз системних вад і недоліків вітчизняної моделі управління конкурентоспроможністю та розвиток організаційно-методологічних засад мобілізації інноваційного ресурсу конкурентоспроможності підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Аналіз щорічних Звітів Всесвітнього економічного форуму у Давосі виявляє критичну залежність рівня конкурентоспроможності суб'єктів світової економіки від якості інституційного чинника. Згідно з методологією розрахунку глобального індексу конкурентоспроможності країн (GCI) на базі понад 350 показників, об'єднаних у 9 груп, приблизно 240 (майже 70%) з них прямо пов'язані із інституційною активністю держави [5, с. ХУ-ХУІ], що дає підстави стверджувати про етатизацію механізмів міжнародної конкурентоспроможності.

Актуальний аспект змін, пов'язаних із етатизацією механізмів міжнародної конкурентоспроможності, стосується, насамперед, їх ресурсної бази та потенціалу дії. Синтезування потенціалів держави і корпоративних структур зумовлює синергетичний ефект зовнішньоекономічної експансії, в якій саме поняття «підприємство» втрачає свій традиційний зміст. По суті мова йде вже не про зовнішньоекономічну діяльність останнього, а про структуру-зв'язок «держава – підприємство» та модель конкуренції, за якою в міжнародному економічному просторі зіштовхуються не тільки інтелектуальні, фінансові, організаційно-управлінські та технологічні ресурси, а й світогляди, кодекси поведінки та культури цивілізації. В такому ракурсі змін виключення держави із об'єкту аналізу міжнародних конкурентних процесів зумовлює те, що зарубіжні аналоги у вітчизняних умовах «не працюють», і насамперед, тому, що в їх «імпорті» вітчизняна управлінська думка «втратила» державну компоненту, без якої феномен міжнародної конкурентоспроможності в сучасних умовах взагалі осмислити неможливо.

Перетворення держави в активного учасника міжнародних конкурентних перегонів зумовлює новий тип викликів і загроз для української економіки та вітчизняних підприємств. На порядок денний постає питання формування нових концептуально-методологічних засад синтезу систем управління міжнародною конкурентоспроможністю, що мають базуватися на інтегруванні цілей і потенціалів взаємодії в межах стратегічного трикутника «держава – підприємство – зовнішній ринок».

Проведені автором дослідження вказують на існування в системі управління міжнародною

конкурентоспроможністю підприємств України основного протиріччя, яке істотно підриває її дієздатність і зумовлює її дисфункціональність. Таким основним протиріччям виступає її невідповідність фундаментальним закономірностям системоутворення, що спричинює дві принципові вади вітчизняної системи управління конкурентоспроможністю – низький «поріг здійсненності» та низький потенціал ефективності.

Зазначене протиріччя діючої системи управління конкурентоспроможністю генетично пов'язане з дисфункціональністю її координатора – макроконтуру регулювання, який згідно з законами системоутворення, повинен: 1) виробляти адекватні станам зовнішнього середовища та національної економіки форми координуючих сигналів – методи й засоби регулювання конкурентоспроможності її галузей і підприємств [6, с.135]; 2) формувати такий набір засобів (методів) регулювання, який би був більшим, ніж набір проблем, пов'язаних із нарощуванням конкурентоспроможності суб'єктів національної економіки [7, с.105]; 3) визначати найбільш доцільний спосіб горизонтальної взаємодії суб'єктів національної економіки [6, с.139].

Глибину і масштаби дисфункціональності вітчизняної системи управління конкурентоспроможністю віддзеркалюють результати опитування вищого управлінського персоналу 180 підприємств Сходу України, за якими абсолютна більшість респондентів (76,5 %) визначила роль державного чинника в системах управління конкурентоспроможністю підприємств як пасивну, пасивно-констатуючу та деструктивну [8]. Ця оцінка державного чинника цілком корелюється із даними, представленими в останньому щорічному Звіті про глобальну конкурентоспроможність країн [5, с.375], згідно з яким в Україні існує модель управління конкурентоспроможністю із системною патологією. В такій моделі, за термінологією Ст. Біра, управлінській контур є «ненависним» для регулятивного контуру, який «уявляється йому хаотичним, а отже загрожує йому власному благополуччю» [9, с.323].

Зазначену колізію між макро- та мікроекономічними контурами у вітчизняній системі управління конкурентоспроможністю важливо чітко бачити при визначенні шляхів і методів їх реорганізації та розвитку. Зведення проблеми регулювання/управління конкурентоспроможністю вітчизняних підприємств тільки до пошуку оптимальних митних тарифів чи відшкодування ПДВ сильно обмежує поле конструктивного аналізу цієї проблеми і, відповідно, пошуку концептуально нових рішень.

Теорія і практика засвідчують, що об'єктивні труднощі розробки й проектування національних систем управління конкурентоспроможністю пов'язані з тим, що в

межах цих систем одночасно вирішуються три типи задач: *глобальна*, яка визначається стратегією інтеграції економіки країни у світове господарство та національною програмою підвищення конкурентоспроможності; *задача координації* елементів і контурів системи управління, яка вирішується координатором системи; і *задача управління*, яка вирішується підсистемами мікроекономічного рівня. Повного збігу цих задач у межах однієї системи не існує [6, с.136].

Ключова роль макроконтурів системи управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства полягає в тому, що він формулює алгоритм і модель інтеграції економіки України у світове господарство та визначає тактичні завдання корпоративного рівня управління. Характер і зміст головних питань, які вирішуються на макrorівні управління міжнародною конкурентоспроможністю, можна звести до таких. 1) Якою має бути модель оптимальної взаємодії української економіки зі світовим господарством? 2) Чи є можливим і за якими напрямками має бути здійснено прорив до світового рівня конкурентоспроможності? 3) Якою має бути технологія прориву та її організаційно управлінський механізм? Незважаючи на те, що дискусія навколо цих ключових питань продовжується понад двадцять років, лише сьогодні наукова думка в Україні наближається до відповідей на них.

Характер основного протиріччя діючої системи управління та інноваційно-технологічна парадигма конкурентоспроможності розвинених країн визначають необхідність розробки й впровадження проривного типу моделі управління конкурентоспроможністю української економіки та її підприємств. Аналіз та узагальнення світового досвіду синтезу систем управління конкурентоспроможністю на базі проривних технологій дозволяє сформулювати такі методологічні принципи і положення, які можуть слугувати підґрунтям у синтезі подібних систем управління у вітчизняних умовах.

1. Визначальну роль у забезпеченні проривної функції системи управління конкурентоспроможністю відіграє чітке формулювання *мети прориву*, яка полягає у досягненні-перевищенні світових стандартів конкурентоспроможності на основі інноваційно-технологічного ресурсу розвитку.

Принциповою помилкою етапу цілевизначення є бажання визначити увесь інтервал між сучасним і майбутнім в станах об'єкта управління. Сучасна теорія систем і синергетика визначають майбутній стан системи як фундаментальний принцип її організації (самоорганізації), а саме поняття реального часу – як таке, яке «витікає із майбутнього» і кристалізується у конкретних просторово-темпоральних конфігураціях

розвитку. Принцип перетинання межі «вже існуючого» дозволяє визначити майбутній стан об'єкта та продукувати нестандартні рішення і технології його досягнення.

2. Важливим принципом синтезу системи управління конкурентоспроможністю є реалістична оцінка інвестиційно-інноваційних вимог-обмежень, які пов'язані з реалізацією мети прориву. Унікальність і водночас складність формування інноваційної моделі конкурентоспроможності полягають в тому, що вона являє собою не просто сукупність, а систему організаційно-економічних та правових заходів цілеспрямованої дії із адекватним їй складом елементів ринкового та інституційного походження. Склад елементів цієї системи визначається не відмінностями національної економіки, як це обґрунтовується в окремих дослідженнях, а рівнем складності інноваційних моделей, який у свою чергу визначається домінуючим в економіці типом технологічного укладу.

Сучасні реалії української економіки не дозволяють формувати інноваційні моделі V та VI поколінь, які використовуються, наприклад, у США або Японії, оскільки переважна частина її наукоємних галузей сьогодні знаходиться в межах четвертого технологічного укладу. Це ставить на порядок денний проблему мобілізації інноваційного ресурсу у формі інноваційного модуля як організаційного ядра стратегії прориву до світового рівня конкурентоспроможності, головна мета якого полягає в тому, щоб, концентруючи зусилля, досягти прориву на окремих сегментах світового ринку технологій та створити плацдарм для включення інноваційних точок зростання української економіки у світові технологічні мережі та комплекси.

3. В синтезі систем управління конкурентоспроможністю вітчизняних підприємств мають використовуватися гнучкі та м'які технології інтегрування державно-регулятивного та корпоративного рівнів управління, які забезпечують єдність і цілісність системи управління та досягнення синергетичного ефекту інтегрування. Оптимальним варіантом вирішення цієї задачі може бути використання інструментального блоку вибору, який дозволяє на корпоративному рівні здійснювати вибір доцільних сигналів координатора системи з урахуванням стану та галузевої належності підприємств. Функції модуля вибору може виконувати експертна система типових процедур вирішення проблем, що розробляється з урахуванням регулятивних можливостей держави та управлінських дій підприємств. При цьому головним принципом синтезу блоку регулювання є відповідність закону «необхідного різноманіття» [7, с. 184], а синтезу системи управління – принцип суміщеності задач підсистем регулювання та управління [6, с. 141].

4. Структуруювальну роль в системі управління конкурентоспроможності відіграє інноваційний модуль прориву як цілісна єдність матеріальних ресурсів, ідей та оригінальних організаційно-управлінських рішень, на основі яких визначається напрям та реалізується проривна функція управління конкурентоспроможністю. Саме в силу інвестиційно-інноваційних вимог-обмежень прорив української економіки до світового рівня

конкурентоспроможності за «широким напрямком» є неможливим. Імперативами стають пріоритетно вибрані напрямки та мобілізаційний варіант формування інноваційного потенціалу прориву.

Принципова схема формування інноваційного модуля прориву до світового рівня конкурентоспроможності наведена на рис. 1.

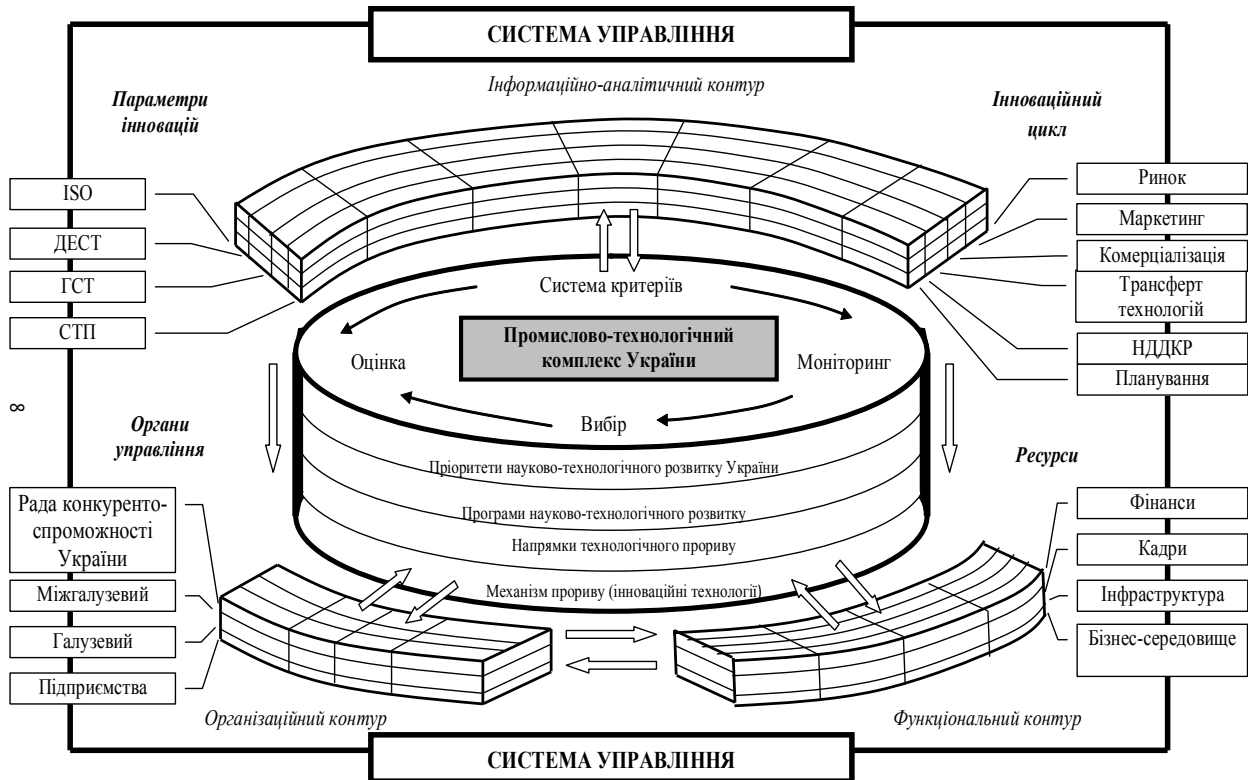

Рис. 1. Модель формування інноваційно-технологічного модуля системи управління конкурентоспроможністю

Згідно з рис. 1, система управління конкурентоспроможністю з інноваційним модулем являє собою інтегровану єдність інформаційно-аналітичного, організаційного та функціонального контурів. *Інформаційно-аналітичний контур* визначає параметри, які відповідають (або перевищують) світовому рівню новизни нововведень. *Організаційний контур* забезпечує ранжирування, оцінку та вибір пріоритетних науково-технічних програм, комплексне узгодження організаційних та соціально-економічних заходів. *Функціональний контур* забезпечує реалізацію усіх етапів процесу інноваційного прориву – від планування (проектування) до ринкового споживання інноваційного продукту. У сукупності в цих контурах системи управління конкурентоспроможністю здійснюється моніторинг, визначення пріоритетних напрямків, технологія, реалізація і контроль

результатів її функціонування.

Концептуально модель системи управління конкурентоспроможністю (рис.1) може бути визначена як звужений варіант європейської «Концепції загального управління якістю та моделі досконалих організацій», у відповідності з якою більшість країн Європейського Союзу розвивають національні системи управління якістю та конкурентоспроможністю [10, с. 148].

5. Синтез систем управління конкурентоспроможністю має здійснюватися висококваліфікованими топ-менеджерами, які володіють високою культурою організаційного проектування. При цьому єдиної «правильної» моделі управління конкурентоспроможністю, яка була б «працездатною» в різних умовах, не існує. Управління конкурентоспроможністю економічних систем – не одноразовий процес, а динамічна система

організаційно-управлінських дій, яка забезпечує безперервний моніторинг стану їх функціонування. Ефективність систем управління конкурентоспроможністю великою мірою визначається тим, наскільки своєчасно їх параметричні «антени» ловлять та розпізнають навіть слабкі сигнали, які свідчать про наявність негативних тенденцій в стані об'єкту управління. Зміна стану об'єкта, як зворотній зв'язок в системі, «включає» механізм саморозвитку системи управління – її реорганізацію та вихід на новий рівень функціонування.

Пропонована модель мобілізації інноваційного ресурсу в системах управління міжнародною конкурентоспроможністю вітчизняних підприємств орієнтована на вирішення організаційно-методологічних проблем і відповідає сучасним технологіям менеджменту конкурентоспроможності. Її практичне застосування потребує конкретизації й реалістичної оцінки потенціалу прориву до світового рівня конкурентоспроможності як на загальнодержавному, так і корпоративному рівнях управління.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Nakatani I. The Japanese Firm in Transition. Tokyo: Asian Productivity Organization / I. Nakatani, 1988. – 268 p.
2. Röpke W. Civitas humana. Grundlagen der Gesellschaft und Wirtschaftsreform. Erlenbach; Zürich. 1946. – 192 p.

Анотація. Раскрыты системные недостатки отечественной модели управления конкурентоспособностью. Предложена модель мобилизации инновационного ресурса конкурентоспособности украинских предприятий.

Ключевые слова: конкурентоспособность, инновационный ресурс, система управления, синтез.

Summary. Revealed systemic weaknesses domestic model management competitiveness. Proposed model of innovative resource mobilization competitiveness of Ukrainian enterprises.

Keywords: competitiveness, innovative resource management system, the synthesis.

Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Єлагін Ю.В.

УДК 658.5:656.2

РОЛЬ КОНТРОЛІНГУ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

Підпригора І.В., к.е.н., доцент (УкрДАЗТ)

З метою визначення ролі контролінгу в системі управління підприємствами залізничного транспорту проведено аналіз поняття «контролінг» та основних його відмінностей від управління, контролю та управлінського обліку.

Ключові слова: контролінг, контроль, управління.

Постановка проблеми та її зв'язки з науковими та практичними завданнями. Проблематика трактування контролінгу пов'язана здебільшого з визначенням об'єкта дослідження.

© Підпригора І.В.

Вісник економіки транспорту і промисловості № 39, 2012